

Franciscaans Leven

Sterven als
overgave

Tijdschrift voor
Franciscaanse Spiritualiteit

Jaargang 109
N° 2
april 2026

Hoe sterft Jezus? Verschillende accenten in de synoptische evangeliën

AUTEUR

Ruben van Wingerden

Hoe sterft Jezus? Het lijkt een eenvoudige vraag, maar wie de evangeliën – Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes – naast elkaar legt, ontdekt dat er geen eenduidig verslag is.

Elk evangelie legt eigen accenten: bij Marcus klinkt de rauwe verlatenheid van Jezus' schreeuw, bij Matteüs de vervulling van de Schrift, bij Lucas de overgave in vertrouwen: 'Vader, in uw handen beveel ik mijn geest', en bij Johannes sterft Jezus als de verheerlijkte. Het sterfensproces van Jezus is dus niet alleen een historisch moment, maar ook een venster op hoe geloof en lijden en Jezus' identiteit samenkomen. In dit artikel verkennen we hoe de evangeliën het sterven van Jezus beschrijven. Waarom verschillen hun accenten? Wat zegt dat over hun boodschap? En hoe helpt dit ons om het mysterie van Jezus' dood beter te verstaan?

het toneel: de achtergrond

Dat Jezus is gestorven weten we. Naast de evangeliën verwijst de Romeinse geschiedschrijver Tacitus (ca. 56-117 AD) naar Jezus' dood door kruisiging onder Pontius Pilatus (*Annalen* 15.44), evenals de Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus die in 93-94 AD schrijft dat Pilatus Jezus veroordeeld had tot het kruis (*Joodse Oudheden* 18.3.3). Kruisiging was in de Romeinse wereld een ultieme vorm van vernedering en terreur: een langzaam, publiek sterven waarbij een individu naakt aan de dwarsbalk werd vastgebonden of vastgenageld aan de handen of polsen, vaak na geseling en (publieke) mishandeling en een tocht naar een plek buiten de stad, vaak zelf de dwarsbalk dragend. In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, was verstikking niet de doodsoorzaak: Jezus sterft met een luide schreeuw of roep.¹ Romeinse staatsburgers waren meestal ontzien; het was voornamelijk een straf voor slaven. Zo werd het

1. Bij verstikking zou iemand eerst bewusteloos zijn geraakt door zuurstoftekort. Dat is duidelijk niet het geval bij Jezus. Ook zijn er andere gevallen bekend dat kruiselingen met een luide schreeuw sterven. Zie mijn boek *Romeinse kruisiging*, Walburg Pers, Zutphen 2024.

ook in de volksmond aangeduid: de *servile supplicium*. Het was niet alleen fysiek gruwelijk, maar ook sociaal stigmatiserend: wie gekruisigd werd, verloor elke eer en kreeg geen begrafenis, Joden soms uitgezonderd. Bij de Joden in de Oudheid gold daarbij nog een religieus aspect: de gekruisigde werd als vervloekt door God beschouwd (volgens Deut. 21,23), uitgesloten van gemeenschap en goddelijke zegen. Nooit werd een kruisiging van een Jood positief geïnterpreteerd – behalve Eén, door een groepje Jezus-volgers. Tegelijk droeg kruisiging een imperiale boodschap: het was propaganda van macht, een zichtbaar teken dat Rome absolute controle had en opstand of afwijking niet alleen bestraft, maar publiekelijk vernietigde. Het kruis was dus geen neutraal instrument, maar een symbool van politieke dominantie en sociale uitsluiting.

De vier evangelisten leven in die historische realiteit. Ook toen ze enkele decennia na Jezus' kruisiging schreven, werd deze straf uitgevoerd. Maar de vier evangelisten beschrijven alle vier Jezus' dood vanuit een ander perspectief. Toch zijn er enkele aspecten hetzelfde: het kruisigingsproces wordt sober verteld. Er wordt alleen verteld dat Jezus werd gekruisigd (Marc. 15,24; Matth. 27,35; Luc. 23,33; Joh. 19,18). Hoe dat precies in zijn werk ging, beschrijven de evangelisten niet. De eerste lezers en hoorders van de evangeliën wisten maar al te goed wat dat betekende. Andere overeenkomsten zijn: Jezus wordt geïgeseld en mishandeld, Jezus wordt buiten de stad Jeruzalem gekruisigd, Hij komt te hangen tussen twee misdadigers en wordt bespot.

Marcus: de rauwe verlatenheid

Waarschijnlijk is Marcus net voor of na de val van Jeruzalem, in het jaar 70, geschreven. Het is een kort en krachtig evangelie dat een sterke nadruk legt op de identiteit van Jezus: wie is Hij? De leerlingen begrijpen het maar niet. Toch zijn er enkele karakters die het wel snappen: demonen en de centurio bij Jezus' kruisiging. Marcus was geschreven voor een gemeenschap die te maken had met spanning en vervolging. Marcus beschrijft Jezus' stervensproces in Marcus 15,33-39 als een rauwe en intense climax van verlatenheid. Nadat Hij is geïgeseld en mishandeld door de soldaten, wordt Hij gekruisigd buiten de stad Jeruzalem. Vanaf het zesde uur valt er duisternis over het hele land, wat een apocalyptische sfeer oproept. Dan klinkt de hartverscheurende schreeuw: 'Eloï, Eloï, lema sabachtani?' – een citaat

uit Psalm 22, vertaald 'Mijn God, mijn God, waarom hebt U Mij verlaten?' Hoewel de Psalm 22 met vertrouwen op God eindigt, is dit niet het geval in Marcus. De evangelist geeft alleen de openingskreet weer, zonder narratieve beweging naar lof of hoop. In Marcus 15 is er geen verzachtende wending, zoals bij Lucas of Johannes (de woorden van overgave aan het kruis); het verhaal blijft rauw en abrupt. De verwijzing is fragmentarisch: ze activeert de klacht, niet het vertrouwen, waardoor Jezus' ervaring van Godverlatenheid onverminderd centraal staat.

Dit moment benadrukt dat Marcus Jezus niet als triomfantelijke overwinnaar toont, maar als de lijdende Messias die de uiterste eenzaamheid ervaart. Na een luide kreet sterft Hij, en juist dan spreekt een Romeinse centurio de paradoxale belijdenis: 'Werkelijk, deze mens was Gods Zoon.' Zo tekent Marcus het sterven van Jezus als een combinatie van kosmische dreiging, diepe verlatenheid en onverwachte erkenning van zijn identiteit.

Matteüs: vervulling van de Schrift

Het evangelie volgens Matteüs is geschreven eind eerste eeuw, voor een voornamelijk Joodse gemeenschap die Jezus als messias erkende. In Matteüs zijn dan ook veel zogenaamde vervullingscitaten te vinden: Matteüs wil met verschillende teksten uit het (Griekse) Oude Testament laten zien dat Jezus allerlei profetieën en beloften vervult. Hij was degene die de Joden verwachtten. Matteüs beschrijft Jezus' stervensproces in Matteüs 27,45-54 met een nadruk op kosmische en cultische tekenen die het lijden een eschatologische betekenis geven. Vanaf het zesde uur valt er duisternis over het hele land, en tegen het negende uur klinkt Jezus' schreeuw: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?' (Matth. 27,46) - opnieuw Psalm 22 en ook hier gevolgd door een luide kreet waarna Hij sterft (27,50). Direct daarop scheurt het voorhangsel van de tempel van boven naar beneden, de aarde beeft, rotsen splijten en graven openen zich, vele doden komen tot leven (maar niet zoals Jezus): tekenen die Matteüs interpreteert als een ingrijpen van God en een voorbode van opstanding van de doden. De centurio en zijn mannen (meervoud!) reageren met ontzag: 'Hij was werkelijk Gods Zoon!' (Matth. 27,54) Zo tekent Matteüs het sterven van Jezus niet alleen als een moment van verlatenheid, maar als een kosmisch keerpunt waarin Gods heilswerk doorbreekt.

Lucas: vertrouwen en vergeving

Lucas is waarschijnlijk in het laatste kwart van de eerste eeuw geschreven. Lucas gebruikt veel verschillende taalregisters en kan zowel makkelijk taal uit het Oude Testament in zijn evangelie verweven als verwijzen naar Griekse en Romeinse filosofie. Waarschijnlijk was het publiek van Lucas hoogopgeleid en niet-Joods. Lucas beschrijft Jezus' sterven met nadruk op vertrouwen en verzoening. Opvallend is dat Pilatus Jezus driemaal 'onschuldig' noemt. Jezus wordt 'opgevoed' – een eufemisme voor geselen. Lucas is opvallend mild naar de Romeinen toe; die worden steevast in een minder kwaad daglicht gezet dan bij Marcus en Matteüs. Jezus wordt in Lucas veel meer beschreven als een profeet van Israël, als een Griekse filosoof die waardig zijn einde tegemoet gaat; zo spreekt hij ook de treurende menigte bemoedigend toe (Luc. 23,27.48; zoals Socrates zijn vrienden) en draagt Simon van Cyrene de dwarsbalk achter Jezus aan. Ook in Lucas valt er duisternis vanaf het zesde uur, maar Lucas voegt toe, dat het zonlicht verduisterd wordt en het voorhangsel van de tempel scheurt. Uitzonderlijk is het gesprek dat Jezus met één van de rovers heeft. De rover beseft dat hij en de ander schuldig zijn en beseft dat Jezus onschuldig is. Hij vraagt Jezus om hem te gedenken en Jezus belooft hem het Paradijs (Luc. 23,39-43). In plaats van een schreeuw van verlatenheid klinkt een gebed: 'Vader, in Uw handen beveel Ik Mijn geest' (Luc. 23,46). Dit toont Jezus niet als verlaten, maar als iemand die sterft in overgave en relatie met God. De centurio prijst God en zegt: 'Werkelijk, deze mens was een rechtvaardige,' (Luc. 23,47) waarmee Lucas Jezus' onschuld en gerechtigheid benadrukt (ook al door Pilatus benadrukt) en Hem in de lijn van de 'rechtvaardige' profeet/filosoof plaatst. Het sterven is minder rauw dan bij Marcus, meer gekleurd door vrede, vertrouwen en waardigheid.

Johannes: voltooiing en verheerlijking

Het evangelie van Johannes is in grote lijnen compleet verschillend van de zogenaamde synoptische evangeliën. De redevoeringen van Jezus zijn anders, de tekenen en wonderen zijn anders en vanaf het begin wordt duidelijk gemaakt dat Jezus de Logos is, het Woord van God. Steeds wordt er in het evangelie dan ook gevraagd naar Jezus' oorsprong en Zijn relatie met de Vader. Johannes is de enige die Jezus 'Ik ben' laat zeggen, wanneer Hij in Getsemane wordt gevangengenomen. 'Ik ben'

is de openbaring van God zelf (Exod. 3,14) – God Zelf is in de Tuin aanwezig. En zo tekent Johannes Jezus' sterven als een moment van voltooide missie, en zelfs een verheerlijking, en dat alles in het licht van het Joodse Paasfeest. Er is geen schreeuw van verlatenheid, maar een bewuste handeling: Jezus zegt 'Het is volbracht' en buigt het hoofd om de geest te geven. Vooraf vervult Hij nog de Schrift door te zeggen: 'Ik heb dorst.' Het sterven is hier niet een tragische nederlaag, maar een koninklijke voltooiing van Gods plan. Johannes benadrukt soevereiniteit en vervulling: Jezus sterft niet als slachtoffer, maar als degene die zijn werk afrondt en de Schrift vervult. Jezus wordt aan het kruis verheerlijkt, dat geeft Hij zelf al aan (Joh. 3,14-15; 8,28; 12,33). Waar de andere evangelisten duidelijk moeite hebben met een positieve kijk op Jezus' kruisiging – meer ondanks het kruis – draait Johannes het om: dankzij het kruis. Het kruis is de verheerlijking. En Jezus heeft alles in Zijn hand. Hij is soeverein: hij draagt zelf de dwarsbalk van het kruis, dat verderfelijke executiemiddel. Dat in tegenstelling tot de andere evangeliën, waar Simon van Cyrene Jezus' dwarsbalk draagt. Ook in het moment wanneer hij sterft (Joh. 10,18), bepaalt Hij zijn 'uur'. Wanneer het is volbracht, geeft hij de g/Geest (19,30). Alleen Johannes heeft de passage dat de benen gebroken worden; Jezus blijft gespaard (Joh. 19,33/36). Net als het Pesachlam dat ongebroken moet zijn volgens de Joodse Wet, want Johannes presenteert Jezus als het onschuldige Paaslam (Pilatus verklaart Jezus driemaal onschuldig), dat de zonde van de wereld wegdraagt (Joh. 1,29). De verbinding met het Joodse Paasfeest is ook zichtbaar in de hysopstengel met spons waarvan Jezus te drinken krijgt; hysop moest worden gebruikt om het bloed van het Paaslam op de deurposten te sprenkelen (Exod. 12,22; zie ook Hebr 9,18-20). Alleen Johannes verhaalt dat Jezus wordt doorstoken om te zien of Hij al is gestorven. En onmiddellijk vloeit er water en bloed uit (Joh. 19,34), beelden van Heilige doop en Eucharistie.

Slot

Vier evangeliën, vier stemmen – en toch één messias. Marcus laat ons de rauwe kant van sterven zien, Matteüs wijst op het grotere verhaal van God, Lucas opent een venster naar vertrouwen en vrede, en Johannes wijst ons op het Paaslam dat naar Gods Eeuwige Woord handelt. Samen vormen ze geen tegenstrijdigheid, maar een rijk palet dat ons helpt om het mysterie van Jezus' dood – van de Gekruisigde – te verstaan.

DR. RUBEN VAN WINGERDEN,

docent Nieuwe Testament aan de Christelijke Hogeschool Ede en specialist vertalen & exegese bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap. E-mail: rjvanwingerden@gmail.com of rvanwingerden@bijbelgenootschap.nl